

Davlat va huquq nazariyasi fanidan oraliq nazorat uchun kazusga javob

1- kazus

2008 yil 17 fevralda Kosova parlamenti bir tomonlama Kosovaning mustaqilligini e'lon qildi. Biroq Serbiya Konstitutsiyasiga binoan, Kosova Serbiyaning avtomon viloyati sifatida e'tirof etilgan bo'lib, uning suveriteti tan olinmaydi.

Kosovaning suvereniteti 2008 yil 18 fevralda Afg'oniston, Tayvan va bir qator Evropa mamlakatlari tomonidan tan olindi. Fransiya birinchi bo'lib bunday qarorni qabul qildi, keyin Buyuk Britaniya, AQSH va Italiya unga qo'shildi.

Shu bilan birga, Ispaniya, Kipr, Gretsiya, Slovakiya, Bolgariya, Ruminiya, Xitoy va Rossiya mamlakatning mustaqilligini tan olishga qarshi chiqdi. 2008 - yil 19 - fevralda Bolgariya o'z fikrini o'zgartirdi va kelajakda Kosova suverenitetini tan olishni e'lon qildi.

Davlarning asosiy belgilaridan biri bo'lgan suverenitet tushunchasini tahlil eting. Davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olish yoki olinmasligini davlat belgilariga aloqadorligini tahlil eting. Davlatning boshqa belgilariga aloqadorligini tahlil eting. Sizningcha, vaziyatga qanday huquqiy yechim berish mumkin.

Javob:

Ushbu kazusdagi vaziyatga huquqiy baho berishda biz avvalo muammoli vaziyatlarni belgilab olishimiz lozim. Binobarin, kazusdagi holatda dunyoning bir qator mamlakatlarining siyosiy munosabati keltirilgan bo'lib, biz bunda xalqaro munosabatlar doirasida fikr bildirishimiz kerak.

- 1: "Suverenitet" tushunchasini izohi.
- 2: Avtonom respublikaning huquqiy maqomi:
- 3: Davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olinishining ahamiyati:
- 4: Davlatning belgilari nimalardan iborat.

Suverenitet (fransuzcha: souverainete-oliy hokimiyat) - hokimiyatning ustunligi va mustaqilligi.

Suverenitetni hurmatlash xalqaro huquq va xalqaro munosabatlarning asosiy prinsipi. U Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavi va boshqa xalqaro hujjatlarda mustahkamlab qo'yilgan. Konstitutsiyaviy huquq fanida davlat suvereniteti, millat suvereniteti, xalq suvereniteti tushunchalari ishlatiladi. Davlat suvereniteti

hokimiyatning mamlakat ichida oliyligi va tashqi munosabatlarda to'la mustakilligi. Davlat suvereniteti haqidagi g'oya Jan Boden (16-asr, Fransiya) ga tegishlidir. Uning fikricha, Suverenitet davlatning eng muxim belgisi hisoblanadi, bunda abadiy, mutlaq, bo'linmas oliy hokimiyat nazarda tutiladi. Davlat suvereniteti tushunchasi keyingi davrlarda yanada rivojlantirildi va boyitildi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida davlat suvereniteti alohida bobda o'z ifodasini topgan, Konstitutsiyaning 1-moddasida "O'zbekiston suveren demokratik respublika" ekanligi qayd qilingan. Millat suvereniteti millatning to'la hokimiyatini, uning to'la siyosiy erkinligini, o'z milliy hayotini belgilash real imkoniyatiga egaligini, mustaqil davlatni tashkil qila olishgacha bo'lgan huquqqa egaligini bildiradi. Xalq suvereniteti xalqning to'la hokimiyatini anglatadi, ya'ni xalq jamiyat va davlatni boshqarishda real ishtirok etish uchun ijtimoiy iqtisodiy va siyosiy vositalarga ega bo'ladi. Xalq suvereniteti barcha demokratik davlatlarda konstitutsiyaviy tuzum prinsiplaridan biri hisoblanadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ko'rsatilishicha, "Xalq davlat hokimiyatining birdanbir manbaidir. O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko'zlab va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda uning asosida qabul qilingan qonunlar vakolat bergan idoralar tomonidagina amalga oshiriladi" Shu o'rinda davlatlarning hududiy yaxlitligi tamoyili haqida ham alohida to'xtalib o'tishni joiz deb topdim. Jumladan: Davlatlarning hududiy yaxlitligi tamoyili Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavi qabul qilinishi bilan o'z yechimini topgan. Biroq mazkur tamoyilning nomlanishi oxirigacha o'z yechimini topgani yo'q. Shuning uchun huquqiy adabiyotlarda hududiy yaxlitlik va hududiy daxlsizlik iboralarini uchratishimiz mumkin. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavi har qanday davlatning siyosiy mustaqilligi va hududiy daxlsizligiga (yaxlitligiga) qarshi kuch ishlatish va kuch bilan tahdid qilishni ta'qiqalaydi. 1970 yilgi "Xalqaro huquq tamoyillari to'g'risidagi Deklaratsiya"da Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavining 2-modda 4-bo'limi mazmunini yoritishda bu yerda bevosita hududiy yaxlitlik tamoyilining o'zi tilga olinmasada, uning ko'pgina elementlari o'z aksini topgan. Xususan, har bir davlat:

-birinchidan, boshqa davlatning milliy birligi va hududiy daxlsizligini bo'zishga qaratilgan har qanday harakatlardan o'zini tiyib turish kerak:

-ikkinchidan, davlat hududi Ustav qoidalarini bo'zish orqali kuch ishlatish natijasi harbiy bosib olish obyekti bo'lmasligi lozim:

-uchinchidan, davlat hududi kuch bilan tahdid qilish yoki uni ishlatish natijasida boshqa davlat tomonidan egallab olinish obyekti bo'lishi mumkin emas:

Mazkur tamoyilni rivojlantirishning keyingi bosqichi 1975 yilgi YEXXKning Yakunlovchi hujjati bo'ldi. Ushbu hujjat hududiy yaxlitlik tamoyilining to'liq ta'rifini o'zida ifodalagan.

Xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal etish tamoyili haqida ham to'xtatilib o'tmoqchiman.

Hozirgi zamon xalqaro huquqiga muvofiq davlatlar o'z nizolarini tinch yo'llar bilan hal etishlari lozim.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustaviining 2-moddasi 3-bulimiga muvofiq Birlashgan Millatlar Tashkilotining barcha a'zolari o'zlarining xalqaro nizolarini xalqaro tinchlik, xavfsizlik va adolatni xavf ostida qoldirmaslik uchun tinch yo'llar bilan hal etadilar, ya'ni muzokaralar, tekshirish o'tkazish, vositachilik, yarashtirish, arbitraj, suddi ishini ko'rish, regional organlar yoki kengashlarga murojaat qilish yoki o'z xohishiga ko'ra boshqa vositalar yordamida hal etadilar. So'nggi chorak asr xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal etish vositalari ahamiyati va salmog'ining o'sib borishi bilan xarakterlanadi.

O'zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan davlatlar o'rtasidagi nizolarni tinch yo'l bilan hal etish tamoyili barcha nizoli masalalar xalqlarning qonuniy manfaatlari, tinchlik va xavfsizlik xavf ostida qomasligi uchun xalqaro huquqqa mos ravishda tinch usullar bilan hal etilishini belgilab beradi. 1970 yildagi "Xalqaro huquq tamoyillari to'g'risidagi Deklaratsiya"da aytilishicha: "Har bir davlat o'zining boshqa davlatlar bilan mavjud xalqaro nizolarini, xalqaro tinchlik, xavfsizlik va adolatni xavf ostida qoldirmaslik uchun tinch yo'llar bilan hal etadi". O'zbekiston ushbu tamoyilga og'ishmay rioya qilmoqda.

Davlatning ichki ishlariga aralashmaslik tamoyili haqida ham qisqacha to'xtatmoqchiman: Davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik tamoyili Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustaviining 2-moddasi 7-bulimida aks ettirilgan va 1970 yildagi "Xalqaro huquq tamoyillari to'g'risidagi Deklaratsiya", YEXXKning Yakunlovchi hujjati," Davlatlarning ichki ishlariga aralashishga yo'l qo'yib bo'lmaslik, ularning mustaqilligi va suverenitetini himoya qilish to'g'risidagi BMT Rezolyutsiyasi" kabi xalqaro hujjatlarda o'zining yanada aniq bayonini topgan.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustaviining 2-moddasi 7-bo'limiga muvofiq Tashkilot o'z mohiyati bo'yicha har qanday davlatning ichki vakolatiga kiradigan ishlarga aralashish huquqiga ega emas. Biroq davlat hududi doirasida yuz berayotgan ba'zi harakatlar Xavfsizlik Kengashi tomonidan faqat muayyan davlatning ichki ishi emas deb baholanishi mumkin. Masalan, agar BMT

Xavfsizlik Kengashi ma'lum hodisani xalqaro tinchlik va xavfsizlikka xavf tug'diradi deb hisoblasa, ushbu harakatga nisbatan Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan amalga oshirilgan xatti-harakatlar davlatning ichki ishlariga aralashish deb qaralmasligi lozim.

“Aralashmaslik konsepsiyasi” davlatlar har qanday masalalarni ixtiyoriy ravishda o'z vakolatlari doirasiga kiritib olishini anglatmaydi. Davlatlarning xalqaro majburiyatlari, shuningdek, ularning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavidan kelib chiquvchi majburiyatlari mazkur masalalarni to'g'ri hal etishga yondashishda mezon bo'lib xizmat qiladi. Inson huquqlarini xurmat qilish tamoyili Inson huquqlarini xurmat qilish tamoyili shakllanishi bevosita Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavining qabul qilinishi bilan bog'liq Ustavning 1-moddasida Tashkilot a'zolarining maqsadi sifatida «barcha uchun ularning irki, jinsi, tili va dinidan katyiy nazar inson huquqlari va asosiy erkinliklarini ragbatlantirish va xurmat qilishni rivojlantirishda» davlatlar o'rtasida hamkorlik to'g'risida so'z boradi.

Davlat davlat deya ifodalanishi uchun belgilari katta ahamiyatga egadir. Binobarin Odil Qoriyev davlatning asosiy belgilariga quyidagilarini kiritib ketgan. Birinchi belgi sifatida davlatning ma'lum hududga egalik qilishi sanalgan. Ommaviy-siyosiy hokimiyatning ta'sis etilganligi, fuqarolik, davlat hududi, soliqlarning joriy etilganligi va davlat suvereniteti tushunchalari ham davlat belgilari hisoblanishini ta'kidlagan. Odil Qoriyev davlat suvereniteti haqida Davlatning muhim xususiyatlaridan biri uning suverenitetga ega ekanligidir. Suverenitet-mamlakat ichkarisida va undan tashqarida (xalqaro maydonda) davlat hokimiyatining oliyligi, ustunligidir. Suveren hokimiyat bu oliy, mustaqil, bo'linmas, umumiy va uzviy, ya'ni ajralmas begonalashtirib bo'lmaz hokimiyatdir. Davlat hokimiyatining suverenligi-uning mamlakat hududidagi barcha tashkilotlar, muassasalar, uyushmalar, partiyalardan ustunligi va ulardan mustaqilligidir. Davlat suvereniteti quyidagilarda ifodalanadi

- ichki va tashqi siyosat masalalarida mustaqil qaror qabul qila olishi;
- davlat hokimiyatining mamlakat hokimiyatining butun hududiga tadbiq etilishi va davlat organlarining barcha aholi uchun umumiy majburiy qarorlar qabul qilishi;

- boshqa ijtimoiy-tashkiliy hokimiyatlar (partiyalar, jamoat birlashmalari, diniy tashkilotlar va boshqalar)ning qarorlarini bekor qila olishi. Shu bois suveren davlat hokimiyati barcha fuqarolar uchun majburiy qonunlar qabul qiladi; qonun doirasida majburlov choralarini qo'llaydi” deb ta'kidlab o'tgan. Demak suverenitet bu xalqni, millatni yoki davlatning o'z hududi va aholisi ustidan yuqorida sanab o'tilgan tashkilotlar ustidan yuqorida turuvchi hokimiyatdir. Asosiy qonunimizda

va siyosiy adabiyotlarda davlat suvereniteti bu davlatni ichki va tashqi siyosatini o'zi to'liq amalga oshirishidir deb aytib o'tilgan. Har bir davlat suvereniteti bu o'z hududiga, mol-mulkiga, suv-havosiga, ma'naviy-moddiy boyliklariga o'zi egalik qilishidir. Saydullayev esa suverenitetga ta'rif berar ekan "Davlat hokimiyatining xususiyati (atributi) sifatida suverenitet uning ustuvorligi, mustaqilligidan iborat. Ya'ni davlat suvereniteti-ma'lum bir hududda oily hokimiyatga egalik, davlatning ichki va tashqi siyosatdagi to'la mustaqilligidir". Demak suverenitetga ega ekanligi bu har bir davlat ichki muammolarini o'zi hal qilishi, hoxagan davlatlar bilan tenglikda tashqi aloqalar o'rnatishi nazarda tutiladi. Suverenitet haqida gap ketar ekan ba'zi adabiyotlarda milliy suverenitet degan tushuncha ham mavjud. Bir millatning suvereniteti, uning asosiy huquqlari orqali amalga oshiriladigan millat suverenitetini anglatadi.

Inson huquqlari sohasidagi davlatlararo hamkorlikning asosiy maqsadi milliy qonunchilikni bir xil qilish (unifikatsiyalashtirish) emas, balki davlatlar uchun milliy qonunchilikni ishlab chiqishda boshlangich nuqta vazifasini o'tashga xizmat qiluvchi standartlarni yaratishdir.

Inson huquqlari va erkinliklarini bevosita tartibga solish va himoya qilish avvalgiday har bir davlatning ichki ichki bo'lib qolmoqda. Inson huquqlari sohasidagi xalqaro me'yorlarning aksariyat qismi bevosita davlat hududida qo'llanishi mumkin emas. Mazkur me'yorlar implementatsiyasi suveren davlatdan muayyan chora va tadbirlar amalga oshirilishini talab qiladi. Xalqlar va millatlarning o'z takdirini o'zi belgilashi tamoyili. Har bir xalq o'zining rivojlanish yo'li va shakllarini erkin tanlay olish huquqini so'zsiz xurmat qilish xalqaro munosabatlarning asoslaridan birini tashkil qiladi.

Mazkur kazusdagi asosiy masala bo'lgan Kosovo mustaqilligi haqida to'xtaladigan bo'lsak, Kosovo 2008 yil 17 fevralda o'z mustaqilligini e'lon qiladi. Lekin ushbu davlat o'z suverenitetini amalga oshirishda oldida bir qator muammolar yuzaga keldi. Kosovo tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak 1974 yilda Yugoslaviya Konstitutsiyasi Kosovoga Serbiya tarkibidagi muxtoriyat maqomini berdi. 1991 yilda esa u o'zini mustaqilligini e'lon qildi, lekin uni faqat Albaniyagina tan oldi. Serbiya va Chernogoriya alohida davlatga aylangandan so'ng, Kosovo Serbiya konstitutsiyasiga muvofiq mamlakatning ajralmas bo'lagi bulib qoldi. Hozirgi kunga kelib BMTga a'zo 120 taga yaqin davlatlar Kosovoning mustaqilligini tan olgan. Kosovo ayni paytgacha ko'plab xalqaro tashkilotlar a'zosi. Davlatlar o'rtasida setsessiya huuquqi mavjud bo'lib bu bitta davlat roziligi bilan chiqib ketish, yoki millatlarning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqidir. Axmedshayevaning fikricha "Etnik kamchilik tomonidan tashqi siyosiy o'z

taqdirini o'zi belgilash huquqi ma'lum bir davlatdan uning muayyan bir qismining chiqib ketishi- setsessiyani anglatadi. Aslida setsessiya umumiy qoidaga ko'ra, mazkur suveren davlatning rozilgisiz mumkin emas. Jumladan, federatsiya sub'ekti federatsiya rozilgisiz undan chiqib ketishi mumkin emas. Shu bois, davlat ichida etnik kamchilikning o'z taqdirini o'zi belgilashi varianti hozirgi zamonda ko'proq maqsadga muvofiq". Muammoni ikkinchi tomoniga qaraydigan bo'lsak Serbiya Kosovoning mustaqil bo'lib chiqib ketishiga rozi emas.

Hamkorlik tamoyili ko'pgina xalqaro tashkilotlar Ustavlarida, xalqaro shartnomalarda ko'p sonli rezolyutsiya va deklaratsiyalarda aks ettirilgan. Misol uchun, BMT Ustavida davlatlar «iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va gumanitar xarakterdagi xalqaro muammolarni hal etishda xalqaro hamkorlikni amalga oshirishlari lozim»ligi majburiyati ko'rsatib o'tilgan.

Dunyoda har qanday davlat, fuqarolar kabi ozod, erkin, xavfsiz, tinch-totuv yashash uchun harakat qilishadi. Har bir davlatning, unda yashayotgan tili, millati, dini, urf-odati, kelib chiqishidan qat'iy nazar har bir millatning, fuqaroning tinch, ozod va erkin yashashga haqqi bor.

Shunday ekan Kosovo-Serbiya muammolarini ham tinchlikni ta'minlovchi xalqaro tashkilotlar hamkorlikda muammolarini ijobiy hal qilish choralari ko'rsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Binobarin Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavida ham xalqlarning teng huquqli bo'lishi, o'z taqdirini o'zi belgilashi qoidasi kiritilgan bo'lib, unda shu umumiy maqsadlarga erishishda millatlar harakatini uyg'unlashtirib turadigan markaz ekanligi belgilangan.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.-Toshkent: O'zbekiston,2015
2. O'zbekiston Respublikasining "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi qonuni (yangi tahriri) O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami,2012 yil 24 dekabr 342-son,7-modda
3. Davlat va huquq nazariyasi.Odilqoriyev.X.T.-Toshkent:2018
4. Davlat va huquq rivojining hozirgi zamon tendensiyalari.Axmedshayeva M.A. –Toshkent:2016
5. Davlat va huquq nazariyasi.Sh.A.Saydullayev.-Toshkent:2018